

Lisanne Wilken

Lektor, dr. phil., Europastudier, IHO, Århus
Universitet; Seniorforsker ved Amid, Ålborg Universitet.
ceklw@hum.au.dk

Sproglige minoriteter og kulturpolitik i Den Europæiske Union

Siden begyndelsen af 1980erne har europæiske institutioner som EU-kommissionen og Europaparlamentet ydet støtte til autoktone (indfødte) minoriteter i Det Europæiske Fællesskab - siden 1993 Den Europæiske Union. I en række betænkninger, rapporter og resolutioner har de forholdt sig til minoriteternes forhold og rettigheder. De har medvirket til oprettelsen af særlige institutioner, der skulle varetage minoriteternes interesser, og de har indført en særlig budgetlinie - B3-1006 - til støtte for minoritetssprog¹.

Som Dònall Riagain konstaterede i en publikation udgivet af Det Europæiske Bureau for Mindre Anvendte Sprog i slutningen af 1980erne:

“When the history of the last two decades of the twentieth century comes to be written, it will be observed that it was the period during which many major European institutions and indeed worldwide bodies, adopted a positive position vis-à-vis lesser used languages and the rights of those who use them” (Riagain 1989:1).

I min disputats, ‘Enhed i Mangfoldighed? Eurovisioner og Minoriteter’, har jeg sat fokus på denne institutionelle støtte til minoriteter og minoritetssprog i EU. Jeg har fulgt udviklingen fra den så småt begyndte at manifestere sig i midten af 1970’erne, til den var en klar linie i EU’s kulturpolitik i løbet af 1990’erne. Jeg har fulgt minoriteternes engagement i de europæiske integrationsprocesser fra de første famlende forsøg på trans-europæisk samarbejde tidligt i 1970’erne til de solide minoritetspolitiske netværk, der i dag findes i Europa. Jeg har set på dannelsen og udviklingen af et europæisk minoritetspolitisk felt. Og jeg har undersøgt, hvordan minoritetspolitikken har fået form og indhold.

De undersøgelser, jeg har foretaget, er relateret til tre overordnede spørgsmål. Det ene er spørgsmålet om, hvorfor de europæiske institutioner overhovedet støtter minoriteter?

Minoriteter er jo ikke i sig selv magtfulde, og medlemsstaterne har faktisk aldrig vedtaget en europæisk minoritetspolitik.

Det andet er spørgsmålet om, hvordan støtten konkret manifesteres. Med andre ord: Hvad støtter man, når man støtter minoriteter i Europa?.

Og det tredje er spørgsmålet om, hvad der sker, når man støtter minoriteter på bestemte måder og af bestemte politiske grunde. Hvilke effekter har minoritetspolitikken haft om overhovedet nogen?

Forskning i EU's minoritetspolitik

For at besvare disse spørgsmål, var det nødvendigt at have adgang til en meget stor mængde meget forskelligartet information: om historiske og nutidige forhold, politiske og juridiske forhold, sociale og økonomiske forhold og sproglige og kulturelle forhold. Ikke bare i et enkelt eller nogle få lande, men i hele EU. Det var også nødvendigt at have adgang til mange forskellige mennesker rundt omkring i Europa, og til medier og institutioner og publikationer og rapporter.

Internettet kom til at spille en helt afgørende rolle i gennemførelsen af projektet. Det var internettet, der gjorde det muligt at lokalisere de relevante dokumenter og de rigtige aktører. Det var også internettet (chat, e-mail, forums og messenger) der gjorde det muligt at fastholde kontakter over hele Europa over lang tid. Det var selvfølgelig afgørende, at internettet, som minoriteter indtog i denne periode, var en af de arenaer som spillede en rolle både for repræsentation og for netværksdannelse og som i øvrigt indgik i EU's minoritets(sprog)politiske satsninger. Jeg gik til det internetbaserede materiale med en antropologisk metodebevidsthed. Så når jeg hævder at disputatsen er baseret på et feltarbejde på internettet, er det kun halvvejs krukket. Naturligvis indgik også mere traditionelle materialeindsamlingsformer, men det var den brede kontaktflade og den kontinuerlige kontakt, som internettet muliggjorde, der dannede den metodiske grundstamme i projektet.

Teori

Den teoretiske forklaringsramme blev stykket sammen fra flere forskellige teoretiske retninger. Størst inspiration hentede jeg fra den britisk-amerikanske antropolog Gregory Bateson og fra den franske sociolog Pierre Bourdieu. Batesons begreber om *framing*, *reframing* og *metakommunikation* viste sig nyttige til at analysere et felt, som ikke bare var i bevægelse, men som også var 'befolket' af aktører, som ændrede opfattelser (eksempelvis af europæisk integration) over tid, og som derfor også ændrede virkelighedsforståelse. Bourdieus begreber om *felter* og *kapital* kunne anvendes til at forankre og strukturere analyserne og at rette fokus mod de magtkampe, som på mange niveauer gør sig

gældende, når det drejer sig om betydningstilskrivelse. Størst betydning for valget af begreber fra netop Bateson og Bourdieu havde det dog, at de begge har konstrueret teorier, der kan rumme uforudsigelighed og tilfældighed. Det er nemlig en ganske betydningsfuld pointe i mit arbejde, at det udviklingsforløb, jeg analyserede, ikke var forudsigeligt, og at resultaterne i meget høj grad var præget af tilfældigheder.

Institutioner og minoriteter

Hvis man i dag spørger repræsentanter for de europæiske institutioner, hvorfor institutionerne støtter minoriteter, svarer de som hovedregel med henvisning til en EUropæisk² kulturpolitik, hvis formål er at skabe Enhed i Mangfoldighed (Shore & Black 1994, Wilken - under udgivelse). Støtten til minoriteter relateres til en overordnet integrationspolitisk hensigt om at værne om forskellighederne i de europæiske integrationsprocesser (se f.eks. Reding 2002:4).

Det er imidlertid værd at bemærke, at den institutionelle støtte til minoriteter ikke blev igangsat af kulturpolitiske hensyn, men snarere er resultatet af minoritetspolitisk lobbyisme, pragmatiske overvejelser og tilfældige muligheder. Det var først i 1979 - efter at de første valg til Europaparlamentet havde fundet sted, og de første minoritetspolitiske alliancer var blevet repræsenteret i parlamentet - at noget, der ligner en interesse for minoriteter, viste sig. Og det var mere et tilfælde end en plan, at der i 1982 blev afsat penge til formålet³ (se Wilken 2001). Når det er værd at bemærke, er det, fordi den indsigt giver adgang til at forstå nogle af de mulighedsbetingelser, europæisk integration skaber. Konstruktionen af en minoritetspolitik på europæisk niveau, var ikke noget, der bare skete. Det var ikke noget, der 'lå i kortene'. Til gengæld var det oplagt at forbinde en sådan politik til den kulturpolitiske vision, da den først var konstrueret. For enhed i mangfoldighed er muligvis „tom retorik” (Schlesinger 1987) i sig selv. Til gengæld giver det mening, når man kan pege på den konkrete støtte til minoritetsgrupper rundt omkring i Fællesskabet.

Kultur og sprog

Den institutionelle støtte til minoriteter har konkret fået form af en sprogpolitik, og i afhandlingen diskuteres, hvilke konsekvenser dette kan få og for så vidt allerede har haft. Valget af sprog som objekt for en kulturpolitik er umiddelbart oplagt, givet den europæiske tradition for at antage, at sprog og kultur afspejler hinanden. Men 'sprog' er hverken en objektiv eller neutral markør for kultur, og en af de konsekvenser, man allerede kan iagttage, er, at der er sket en markant vækst i antallet af grupper i EU, som hævder at have et særligt - og støtteværdigt - sprog (se Wilken 2001).

Noget andet, man kan iagttage, er en tiltagende 'postmoderne' indstilling til begrebet sprog. I takt med at flere forskellige måder at tale på skilles ud som selvstændige sprog,

bliver det stadig sværere at opretholde en skillelinie mellem dialekter og sprog. Dette har ført til et opgør med det traditionelle sprogbegreb, som det for eksempel fremgår af *Web of Words*, en minoritetssprogportal, som med støtte fra EU-kommissionen blev oprettet i anledning af det europæiske sprogår, 2002:

"Nineteenth century linguists used the same methods as zoologists and botanists to study language phenomena. They thought that languages, just like animal or vegetal species, could be classified together in language families, groups or sub-groups, etc. depending on their aspect, ways of functioning or alleged origins (...) this idea, in spite of the fact that it is often summoned up, has been disproved by modern studies on language fact" (Menciassi 2002).

Retten til sprog

Det er ikke kun betydningen af begrebet sprog, som forhandles i kølvandet på den institutionelle støtte til minoritetssprog. Retten til sprogene bliver også genstand for magtkampe. Mens man i starten af 1980erne støttede *minoriteters ret* til deres sprog, begyndte man i 1990erne at fokusere på *europæernes ret* til den kulturelle mangfoldighed, som sprogene repræsenterer. Som det eksempelvis blev fastslået i en rapport om minoritetssprog fra midten af 1990erne:

"This leads us to a point which cannot be over-emphasised: the need for a programme of action to promote minority language groups as sources of diversity that derives from language and culture (...) not for the benefit of the various language groups as a European heritage, but for the economic advantage of the entire community" (Nelde & al 1995:60).

Konklusion

I løbet af de cirka 20 år minoritetssprog har haft institutionel opbakning i EU, er der sket en række konkrete politiske forbedringer af sproglige minoriteters vilkår. De fleste medlemslande har nemlig givet de sproglige minoriteter formelle rettigheder til at bruge sprogene og til at få undervisning på dem. Der er også sket en ændring i holdningen til minoritetssprog. Fra at blive betragtet som levn fra 'der-var-engang', betragtes de nu som en værdifuld del af den kulturelle mangfoldighed i Europa. Der har oven i købet været forsøg på at ændre opfattelsen af minoritetssprogbrugere fra at være kulturarvens kustoder til at være det moderne Europas avant-garde:

"Most members of Europe's small linguistic communities are bilingual. They are able to contribute to the development of their own culture and to participate in the worldwide communication network" (EBLUL 1993).

Det er ikke muligt at fastslå, om dette vil lykkes, eller om det blot er endnu et foranderligt delresultat af en dynamisk udvikling. Men der er ingen tvivl om, at minoritetssprog-

brugere, som i sagens natur normalt *er* flersprogede, kommer tættere på det ideal om gode europæere, som europæiske institutioner for tiden ønsker at fremme end så mange andre.

Noter

1 Formelt betegnet 'mindre anvendte sprog'. Det defineres måske bedst som „Europæiske sprog, der ikke har status som officielle sprog og samarbejdssprog i Fællesskabet” (- se note 2). Ud over minoritetssprog omfatter betegnelsen således også letzeburgesh og irsk-gælisk.

2 EUropa henviser til den del af Europa, som EU afgrænser, og som ikke er identisk med Europa.

3 Som Adam Biscoe har gjort opmærksom på, så var den budgetlinie, som blev afsat til minoriteterne oprindeligt afsat til Amnesty International, som imidlertid afslog at modtage 'politiske penge' (Biscoe 1999).

Litteratur

EBLUL: Unity in Diversity. Pamphlet. The European Bureau for Lesser Used Languages. 1993.

Menciassi, Bertrand: Languages or Dialects. Web of Words, 2002. <http://216.247.169.135/wow/yezhhagall-sz.htm>

Nelde & al.: Euromosaic. The Production and Reproduction of the Minority Language Groups in the European Union. European Commission: Education, Training, Youth, 1995.

Riagain, Dónall: Foreword. Vademecum. Guide to Legal Documents, Support Structures and Action Programmes Pertaining to the Lesser Used Languages of Europe. The European Bureau for Lesser Used Languages, 1989.

Shore, Chris & Annabel Black: Citizen's Europe and the Construction of European Identity (1994). i: Goddard, Llobera & Shore (eds): The Anthropology of Europe: Identities and Boundaries in Conflict. Oxford: Berg., Reding 2002:4.

Schlesinger, Philip: On National Identity: Some conceptions and misconceptions criticized. i: Social Science Information, 1987, 26, 2:219-264.

Wilken, Lisanne: Enhed i Mangfoldighed? Eurovisioner og Minoriteter. Århus: Århus Universitetsforlag, 2001.

Wilken, Lisanne: Minoritetssprog i den Europæiske Union. Institutionel støtte og kulturel kreativitet. Under udgivelse.